

*Kis vállalkozások –
nagy lehetőségek
avagy
az Európai Unió
vállalkozásfejlesztési
politikája*

Budapest 2002

Szerzők: SCHIFNER MARIANNA kéziratát átdolgozta
BAKAY ZSOLT

KIS VÁLLALKOZÁSOK – NAGY LEHETŐSÉGEK
AVAGY
AZ EURÓPAI UNIÓ VÁLLALKOZÁSFEJLESZTÉSI
POLITIKÁJA

Felelős kiadó: *A Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma*
Tipográfia, nyomdai előkészítés: *TypoColor Bt.*
1033 Budapest, Harang u. 16. Telefon/ fax: 242-03-08

I. Az EU kis- és közép-vállalkozási politikája és programjai

Az EU alapvető céljainak elérésében óriási szerep jut a vállalkozásoknak és a vállalkozói rétegnek, hiszen ők azok, akik mindennapi tevékenységükkel járulnak hozzá a jóléti társadalom építéséhez, új munkahelyek létrehozásával, innovációval, szolgáltatások biztosításával. Itt különlegesen nagy szerep jut a kis- és közepes vállalkozásoknak (KKV), amelyek kiemelkedő jelentőségűek a gazdaság versenyképességének növelésében, a munkanélküliség csökkentésében, a megfelelő szakmai ismeretek elsajátításában és a fejlődéshez szükséges innovációban.

Az Európai Unióban kb. 40 000 kivételével valamennyi vállalkozás a kis- és középvállalkozások körébe tartozik. A 18 millió vállalkozás kb. 50 százaléka alkalmazottak nélküli, míg 44 százalékuk csak 1–9 főt alkalmazó mikrovállalkozás. Az átlagos méretű EU-vállalkozás 6 főt alkalmaz. A foglalkoztatottak 66 százalékát a 250 főnél kevesebb alkalmazottat foglalkoztató vállalkozások adják. Spanyolországban, Portugáliában, Olaszországban és Görögországban ez az arány valamivel magasabb. A kis- és középvállalkozások adják a forgalom 60 százalékát. A mikrovállalkozások (legfeljebb 9 alkalmazott) által dominált ágazatokhoz tartozik a kiskereskedelem, az idegenforgalom, a pénzügyi közvetítői tevékenység és az egyéb szolgáltatások. A kisvállalkozások (10–49 alkalmazott) által dominált ágazatokhoz tartozik a kiadói tevékenység és a felvett műsorokról másolatok készítése, a nagykereskedelem, a ruházati ipar, a bőr és fa árucikkek gyártása. A középvállalkozások (50–249 alkalmazott) elsősorban az élelmiszer-feldolgozó iparban, a számítógépgyártásban, a közlekedésben, a műanyagiparban, a textiliparban és a gépek és be-

rendezések gyártásában dominálnak. Az Unió területén évente mintegy kétmillió – az állomány 10–12 százalékának megfelelő – vállalkozás indul. Ezek közül igazi növekedésre kevés képes, de az új munkahelyeket mégis ezek a vállalkozások hozzák létre.

A Magyarországon 2001. január 1-jén működő vállalkozások elsősorban többsége, 96,5%-a továbbra is mikrovállalkozás (66% alkalmazott nélküli és 30,5% 1–9 fő foglalkoztatottal). A 10–49 főt foglalkoztató kisvállalkozások aránya 2,8%, az 50–249 fős középvállalkozásoké 0,6%. A legalább 250 főt foglalkoztató nagyvállalatok száma mindössze 1106, ami az összes működő vállalkozásnak csak 0,1%-a.

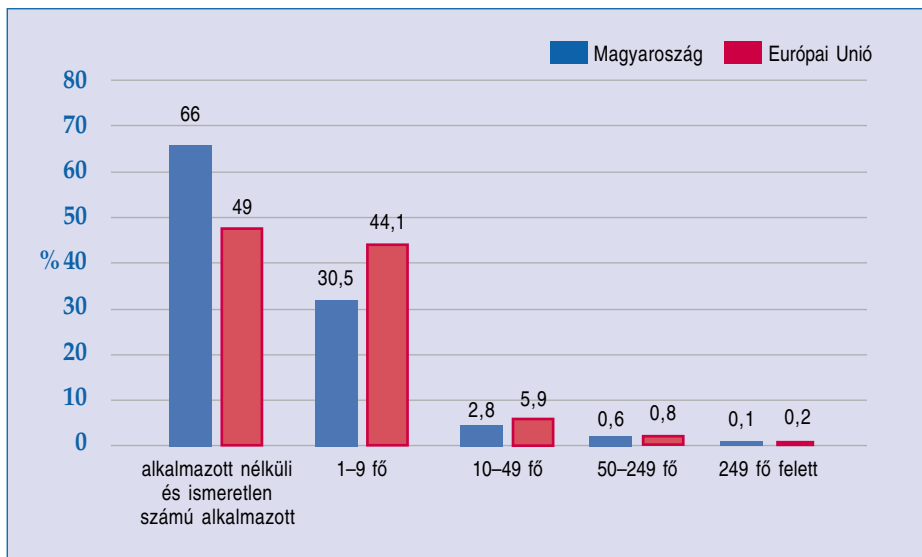
Az EU-s adatok feldolgozottsága ennél sajnos jóval rosszabb, az adatsor csupán 1997-es. A mikrovállalkozások súlya 84,1% (49% alkalmazott nélküli és 44,1% 1–9 fő foglalkoztatottal). A 10–49 főt foglalkoztató kisvállalkozások aránya 5,9%, az 50–249 fős középvállalkozásoké 0,8%. A legalább 250 főt foglalkoztató nagyvállalatok az összes működő vállalkozásnak 0,2%-a. (Lásd ábránkat a 4. oldalon.)

Az EU 18 millió vállalkozásából mintegy 90 ezer kis- és középvállalkozás volt kedvezményezettje valamilyen közösségi programnak 1990 és 1998 között.

A közösségi kisvállalkozói politika összefoglalása

Az Európai Unióban széles körben elismert a kisvállalkozások társadalmi és gazdasági jelentősége. A közösségi kis- és középvállalkozás-fejlesztési politika a nyolcvanas évek közepén – alapvetően a belső piac kiteljesedése mellett, annak kisvállalkozásokra gyakorolt hátrányos hatásainak csökkentésére – indult fejlődésnek. E vállalkozói körnek a 80-as években tapasztalt gyors terjeszkedése a tagországokban a 90-es évekre lelassult ugyan, de az a tendencia, amit egyre növekvő szerepük jellemez, tovább folytatódik. Az Európai Bizottság megállapítása szerint a kis- és közepes vállalkozások döntő

**A működő vállalkozások létszám-kategóriák szerinti megoszlása (%)
Magyarországon (2000) és az Európai Unióban (1997)**

szerpet játszanak az új munkahelyek teremtésében és a gazdasági növekedésben. Az új üzleti elgondolások kidolgozására, a piaci rések feltárására, az innováció és az új technológiák előnyös felhasználására vonatkozó képességük biztosítja a jövőbeli versenyképességet. A dinamikus kis- és középvállalkozási szektor adja a legnagyobb hozzájárulást az egész gazdaság folyamatos megújulásához. A közösségi szabályozás legfontosabb célja a kisvállalkozások fejlődését elősegítő környezet megteremtése, javítva versenyképességüket, ösztönözve európaivá és nemzetközivé válásukat.

A közösségi kis- és középvállalkozói politika fő céljai az Unió szintjén:

- a vállalkozások alapítását és működését segítő üzleti környezet fejlesztése a közigazgatási és szabályozási keretek egyszerűsítése és modernizálása révén, különös tekintettel a kutatás-fejlesztés (K+F) és az innováció elősegítésére;

- a vállalkozói életforma elősegítése;
- az európai vállalkozások növekedésének és versenyképességének javítása a tudásalapú, globális világgazdaságban;
- a vállalkozások pénzügyi lehetőségeinek javítása;
- az EU-s vállalkozásfejlesztési szolgáltatásokhoz, programokhoz és hálózatokhoz való könnyebb hozzáférés biztosítása.

2000 júniusában fogadták el az EU állam- és kormányfői a *Kisvállalkozások Európai Chartáját*. A dokumentumban meghatározták a közösségi kisvállalkozási stratégia cselekvési irányait:

- A menedzsmentfolyamok mellett az iskolai képzésbe kell bevinni a vállalkozói ismeretek oktatását;
- A cégbejegyzéseket olcsóbbá és gyorsabbá kell tenni;
- A jogi szabályozást illetően szükséges a korrupció hatékonyabb kiszűrése, a KKV-

ket érintő jogszabályok előtti hatásvizsgálat, versenyjogi szabályok egyszerűsítése és akár adott területeken a KKV-k kivételes kedvezményezése;

- Támogatni kell a továbbképző és tanácsadó intézmények tevékenységét;
- A hatóságoknak jobb kommunikációs és információs csatornákat kell találniuk a vállalkozások felé;
- A Belső Piacon még mindig kritikus, reformok előtt álló területek léteznek, mint például a telekommunikáció, a közszolgáltatások, a közbeszerzés és a határon túli fizetések. Itt a tagállamoknak és a Bizottságnak közösen további jelentős reformokat kell végrehajtaniuk;
- A pán-európai tőkepiac fokozatos megteremtése, illetve a kockázati tőkebefektetések és a kedvezőbb banki hitelekhez jutás megkönnyítése. Ebben fontos szerepet játszhat a Strukturális Alapokhoz való jobb hozzáférés lehetősége, illetve az Európai Beruházási Bank és az Európai Beruházási Alap pénzügyi eszközeinek KKV-k felé történő kihelyezése a mikro-, high-tech és kockázati tőketársaságok számára;
- A technológiai kapacitások nagyfokú bővülése érhető el a vállalatközi információk technológiák fejlesztésének elősegítésével, kutatási programok támogatásával;
- A sikeres e-business és vállalkozástámogatási modellek elterjesztése, melyek segítik az „új gazdaság” fellendülését;
- A kisvállalkozások képviselőit erősítése közösségi és tagállami szinten egyaránt.

A kis- és középvállalkozások meghatározása

Az Európai Bizottság annak érdekében, hogy általános keretet teremtsen a kis- és középvállalkozások fejlesztését szolgáló intézkedések, programok számára, 1996-ban egységes fogal-

mi meghatározást ajánlott a kis- és közepes méretű vállalkozásokra.

Az általános, valamennyi szektorra kiterjedő meghatározás szerint a *kis- és középvállalkozások* esetében:

- az alkalmazottak száma 250-nél kevesebb legyen,
- az éves forgalom nem haladhatja meg a 40 millió eurót, vagy a mérlegfőösszeg a 27 millió eurót, és
- meg kell felelni a függetlenségi kritériumnak, azaz legfeljebb 25 százalékgig lehet olyan tulajdonosa a cégnek, amely nem tartozik a kis- és középvállalkozások körébe.

Az ajánlás a szektoron belül egyértelműsíti a *kisvállalkozások* (50 főnél kevesebb alkalmazott, és legfeljebb 7 millió euró forgalom, vagy 5 millió euró mérlegfőösszeg és függetlenség) és a *mikrovállalkozások* (legfeljebb 9 alkalmazott) meghatározását. Előírja a definíció alkalmazási területeit is, például kötelező korlátként kell alkalmazni a Bizottság által irányított összes kis- és középvállalkozói program esetében.

Jelenleg előkészítés alatt áll a KKV-k meghatározására egy új bizottsági ajánlás, mely nagymértékben megváltoztatná és pontosítaná az egyes kategóriákat.

A Közösség többéves kis- és középvállalkozói programjai

Az Európai Unió vállalkozásfejlesztési politikája a kis- és középvállalkozások (KKV) fejlődését elősegítő környezet megteremtését célozza az Unió egészének területén. E cél elérése érdekében többéves programok kerültek kidolgozásra, melyek mindegyike egy sor, a KKV-t támogató intézkedést tartalmaz.

a.) *A harmadik többéves kis- és középvállalkozás-fejlesztési program (1997–2000)*

A program teljes költség-előirányzata 180 millió euró volt, az intézkedések a következő fő területeket érintették:

- *Az adminisztrációs és jogszabályi környezet fejlesztése és egyszerűsítése.* Ennek érdekében az EU közösségi kezdeményezéseiben, a programok fejlesztésével biztosítani kívánták a kis- és középvállalkozói érdekek jobb megjelenítését. A feltételrendszer egyszerűsítéséhez szükséges volt a kisvállalkozás-alapítást és a fejlesztést gátló terhek csökkentése. Népszerűsítették az egyes tagországokban alkalmazott legjobb módszereket. Kiemelt feladat volt a vállalatok közötti nemzetközi jogviták új rendezési módjainak kidolgozása, ezek támogatása. Szükséges volt továbbá a kisvállalkozások nemzetközi működési feltételeinek javítása.
- *A vállalkozások pénzügyi környezetének fejlesztése.* A hitelfinanszírozáshoz való hozzáférés javítása, illetve megkönnyítése érdekében indokoltá vált a kölcsönös kezesség alapuló hitel- és garanciatarzságok fejlesztése. Fokozott figyelmet kellett fordítani a fizetési késedelemmel járó problémák csökkentésére, s ennek érdekében ösztönözni kellett integrált számítógépes szoftverek kifejlesztését a kis- és középvállalkozások készpénzáramlási és gazdálkodási feladatainak segítésére. A speciális pénzügyi konstrukciókhoz – például a faktoring és hitelbiztosítás – való hozzáférés egyszerűsítésével és az európai tőkepiacok elérésének megkönnyítésével segítették a dinamikus fejlődő kisvállalkozásokat. Lényeges volt továbbá a kisvállalkozások és a kézműipari vállalkozások specifikus igényeinek felmérése s a megfelelő eszközök kifejlesztése is.

- Kiemelt terület volt az *információs szolgáltatás* fejlesztése, a vállalkozók stratégiáinak európaivá és nemzetközivé tétele érdekében. Fejleszteni kellett az információs hálózatokat, javítani a szolgáltatások minőségét különösen a nemzetközi piacra lépés, a környezetvédelem és a közös valuta bevezetésének területein. Információs kampányok, Európai Üzleti Hetek megrendezése is segítettek az ismeretekhez jutást. A vállalkozók együttműködésének ösztönzését szolgálta az üzleti lehetőségeket feltáró hálózatok fejlesztése, továbbá a közvetlen kapcsolatteremtést előmozdító, országhatáron átvélő akciók pl. az „Euro-partenariat” és az „Interprise” programok. Az alvállalkozói partnerség fejlesztésére, a transznacionális alvállalkozások támogatására külön akciók szolgáltak.
- A kis- és közepes vállalkozások versenyképességének erősítése, a *kutatási, innovációs és képzési lehetőségekhez való hozzáférés javítása.* Elsősorban a gyorsan fejlődő és az új technológiát alkalmazó vállalkozások számára kívánták elősegíteni, hogy konkrét mérésekkel, tesztekkel kiválasszassák a legjobb eszközöket és módszereket, valamint hozzájuthassanak a kutatási, innovációs és képzési lehetőségekhez. Emellett ösztönözték a vállalati vezetőképzést, és folyamatosan értékelték az egyes tanácsadói programok hatékonyságát, a legjobbnak bizonyulókat elterjesztése érdekében.
- *A vállalkozói szellem, a vállalkozói kultúra és az egyes vállalkozói célcsoportok fejlesztése.* E területen megszervezték a legdinamikusabb európai vállalatvezetők tapasztalatcseréjét. Segítették továbbá a kézműipari kisvállalkozásokat abban, hogy alkalmazkodjanak a környezeti változásokhoz, beilleszkedjenek az egységes európai piacba, kiaknázzák az egységes piac új lehe-

tőségeit a szabványosítás, a környezetvédelem és a minőséggazdálkodás területén. A kereskedelemben, forgalmazásban tevékenykedő vállalkozások fejlesztését az alkalmazkodási folyamataikat elősegítő új technológiák elterjesztése révén, együttműködésük ösztönzésével és az e területről szóló „Zöld Könyv” előírásainak követésével kívánták biztosítani. Külön akciók szolgálták a női és a fiatal vállalkozók, valamint a kisebbségekhez tartozó vállalkozók sikeresebb működését is.

b.) Az európai vállalkozáspolitikai új orientációja: **A vállalkozási és vállalkozói program (2001–2005)**

A lisszaboni Európai Tanács ülése határozta meg a közösségi vállalkozásfejlesztési politika 2001-től követendő főbb irányait:

- a kis- és középvállalkozói politika középpontjába az életképes, illetve a potenciálisan fejlődőképes vállalkozásokat kell állítani;
- az elsődleges cél a vállalkozói szellem erősítése, mivel a kockázat- és felelősségvállalásra épülő önmegvalósítás alapja a vállalkozói kultúra, ezért kiemelt figyelmet kap az induló vállalkozások segítése;
- lényeges továbbá speciális csoportok – nők, fiatal vállalkozók, kisebbségek – társadalmi integrációjának előmozdítása.

A konkrét feladatokra évente kb. 100–120 millió euró áll majd rendelkezésre, amelyek nagyobb része a különböző *pénzügyi konstrukciók* (lásd II. fejezet) keretében használható fel.

Az új, immár negyedik többéves program biztosítja, hogy minden vállalkozás – a méretétől, az ágazattól és a helytől függetlenül – képes legyen az egységes piacon és azon túl is betölteni funkcióját, hozzájárulva az európai gazdaság növekedéséhez, versenyképességéhez és a foglalkoztatáshoz. Így ugyan lát-

szólag az új program elszakadt a KKV-k kiemelt kezelésétől, de a cselekvési tervekben nyilvánvaló, hogy a megcélzottak köre kizárólag kis- és közepes vállalkozás.

A vállalkozáspolitikának a gazdaság- és az iparpolitika központjává kell válnia, különösen azért, mert a vállalkozások az egyéb közösségi tevékenységek befogadásának leginkább érintett „ügyfelei”. A vállalkozási politika – a foglalkoztatáspolitikához és a környezetvédelmi politikához hasonlóan – szervesen hozzájárul e célok eléréséhez, és ezért az egyéb közösségi politikák kiindulópontjává kell válnia.

A program a következő általános célkitűzéseket alkalmazza az összes európai vállalkozás és vállalkozó esetében:

- *A vállalkozói szellem előmozdítása.* A vállalkozást korlátozó akadályokat meg kell határozni, és ezek megszüntetésére javaslatokat kell tenni. A program hangsúlyozza az üzleti jártasságok kibontakoztatásának szükségességét az európai társadalmak valamennyi rétegében, beleértve a tagállamok oktatási rendszereit is, az elemi iskolától az egyetemi szintig. Így növekedhet az üzleti kockázatvállalás és a vállalkozások tevékenységének fejlesztéséhez szükséges innovációs készség.
- *A vállalkozások versenyképességének növekedési képességének növelése.* Napjainkra már elkerülhetlenné vált az információs technológiák alkalmazása a nemzetközi gazdasági életben. Az elektronikus kereskedelem terén Európa ma még lassan zárkózik fel a világ fejlettebb részéhez, ezért e területen a tagállamok politikáiban jelentős előrelépéseket kell tenni.
- *Az üzleti finanszírozási lehetőségek javítása.* Az utóbbi évek során világossá vált, hogy a pénzügyi piacokon a legnagyobb hátrány a kezdő és a csúcstechnológiai vállalkozásokat éri. Ők jutnak a legnehezebb-

ben pótlólagos tőkéhez, ezért közösségi szinten új akciók indulnak be az „Üzleti Angyalok” hálózatának fejlesztésével és a kockázati tőketársaságok alapításának megkönnyítésével.

Az üzleti környezet fejlesztését előmozdító további intézkedéseket is tesznek, amelyben egy vállalkozás virágozhat, és megsziárdíthatja az eddig elért eredményeit. Az *Üzleti Környezet Egyszerűsítési Akciócsoportjának (BEST)* jelentései világosan mutatják a követendő utat. A többéves programnak ezért az államigazgatás és a szabályozás egyszerűsítését kell megcélózni, és érzékenyebbé kell tennie a gazdasági és társadalmi szükségletekre; elő kell mozdítania az új oktatási és képzési módszereket; javítania kell a pénzügyi forrásokhoz jutást, és támogatnia kell a kutatási és az innovációs eredmények felhasználását.

– *Értékes és hatékony háttérzolgáltatások a vállalkozások számára.* A többéves programnak elő kell mozdítania olyan eszköztár felhasználását, mely révén biztosítható a vállalkozások letelepedése, a versenyzésük és innovatív működésük az egységes piacon. Ugyanakkor a programnak lehetővé kell tennie a megfelelő konzultációt, a kutatást és elemzést, emellett ösztönöznie kell az üzleti hálózatok fejlesztését, és olyan új eszközök megteremtéséhez kell vezetnie, amelyeket a vállalkozások szükségletei határoznak meg.

– *Felkészülés az Európai Unió következő bővítésével teremtett kihívásokra.* A többéves programnak nyitottnak kell lennie az Európai Gazdasági Térség tagállamai és a jelölt államok számára. Az Európai Gazdasági Térségben működő vállalkozásokat segíteni kell abban, hogy felkészüljenek a közép- és kelet-európai (és azon túli) új piaci lehetőségekre. A programot úgy kell megtervezni, hogy az előcsatlakozási stádiumban lévő államok vállalkozásai és

vállalkozói számára ugyanolyan előnyös legyen, mint az Európai Gazdasági Térségbeli partnereik számára. Ugyanakkor a programnak elő kell mozdítania – mind a tagállamokban, mind a tagjelölt országokban – a vállalkozások bekapcsolódását a kibővített Egységes Piacba, és segítenie kell őket a megváltozott versenykörünyezethez való alkalmazkodásban.

A program céljainak elérése érdekében alkalmazhatók olyan eszközök, amelyek már ismertek, és a közeljövőben valószínűleg nem változnak. Ide tartoznak: az innováció, a technológia átadása, az elektronikus kereskedelem, a pénzügyi *engineering*, az oktatás és képzés, a kapcsolat a nagy cégek és a kisebb cégek között (beleértve a *mentori tevékenységet*, a szállítási lánc kezelését és a segítségnyújtást az euró bevezetésében) és interaktív információs rendszerek fejlődése és az igazgatási és szabályozási egyszerűsítés állandó problémája.

Amennyiben az új többéves program élettartama alatt új kérdések merülnek fel, a prioritások és a célok területén új fejlemények következnek be, a programnak megfelelően kell reagálnia. A kiválasztott céloknak a program végén ugyanolyan érvényesnek kell lenniük, mint az elején. A céloknak azt is lehetővé kell tenniük, hogy a Bizottság javítsa az információáramlást és fejlessze a rendelkezésre álló eszközöket az üzleti vállalkozások jövőbeli szükségleteinek függvényében.

A fenti akciók megvalósításához 2001–2005 között 450 millió euró áll rendelkezésre a közösségi költségvetésben.

A üzleti környezet egyszerűsítése

A kis- és középvállalkozásokkal kapcsolatos akciók és programorientált közösségi anyagok egyre inkább hangsúlyozzák, hogy csökkenteni szükséges a kormányok által a kisvállalkozókra rótt adminisztratív terheket. A *vállalkozások üzleti környezetének fejlesztéséről és egyszerűsítéséről* szóló 1997. április 22-i bizottsági ajánlás szerint a kormányok és a vállalkozói szervezetek együttműködése szükséges a jogi, pénzügyi szabályozás felülvizsgálata és egyszerűsítése érdekében. A vállalkozás-indítás egyszerűsítése érdekében célszerű az „egyablakos ügyintézés”, az egységes adatlap és azonosító rendszer bevezetése. A működés első éveiben indokolt az adó- és adminisztratív terhek mérséklése. Az ajánlásban a Közösség egyik alapelve, a „think small first” (először a kicsikre gondolni) is megjelenik, mely szerint folyamatosan értékelni kell, hogy a szabályozás milyen hatást gyakorol a vállalkozásokra, különösen a kisvállalkozásokra, s ehhez konzultálni kell a vállalkozói közösségekkel, továbbá ahol lehet, a kis- és középvállalkozások számára előnyös kivételeket, egyszerűsített eljárásokat kell bevezetni.

Az Európai Tanács 1997. júniusi amszterdami ülésén ismételten leszögezte, hogy a kis- és középvállalkozások megerősítésének a fő eszköze a gazdasági környezet alakítása, a meglévő és az új jogi és adminisztratív szabályok egyszerűsítése. Az üzleti környezet egyszerűsítése érdekében létrehozott munkacsoport (BEST) 1998 júniusában beterjesztett jelentése hangsúlyozza, hogy a közigazgatási kultúra és magatartás megváltoztatására van szükség a vállalkozásbarát közigazgatás érdekében.

A jelentés négy fő területre koncentrál, ezek: az oktatás és képzés, a foglalkoztatás, a finanszírozás, a kutatás és innováció. A BEST-jelentés 19 ajánlása alapján kidolgozott akcióterv megjelöli a tagországok és a Bizottság középtávon megvalósítandó teendőit.

A kis- és középvállalkozások pénzügyi terheit érintő ajánlások

A kis- és középvállalkozások gazdálkodásának pénzügyi terheit érinti az *egyéni vállalkozók és a jogi személyiség nélküli társaságok adózására* vonatkozó bizottsági ajánlás. Ezen társaságok adóztatásának módja általában a személyi jövedelemadó alá esik az Európai Unió országaiban, amely a többi társaság társasági adójához képest progresszív jellegű, emiatt hátráltatja a kisvállalkozások nyereség-visszaforgatásának lehetőségét, és ezért a befektetési képességük korlátozott. Ennek kiküszöbölésére, az üzleti feltételek javítása, a nagyobb adó-semlegesség érdekében az ajánlás felszólítja a tagállamokat, hogy biztosítsanak választási jogot a társasági adó fizetésére vonatkozóan, vagy korlátozzák a visszaforgatott nyereségre kivetett adót a személyi jövedelemadózásban, valamint tegyenek intézkedéseket arra vonatkozóan, hogy az adószabályok ne kerüljenek alkalmazásra a vállalkozások jogi formájának megváltozása miatt. A Bizottság egy másik ajánlása szerint a *kisvállalkozások fennmaradása* érdekében a vállalkozás – beleértve az egyéni vállalkozókat is – öröklés vagy ajándékozás útján történő megszerzését, átalakulását a vagyonszerzési adókban és cébbejegyzési díjakban indokolt preferálni.

Az Európai Bizottság időről időre rámutat, hogy a vállalkozások megbukásának kockázata Európában elfogadhatatlanul nagy, az újonnan létrejött vállalkozások 50 %-a nem éli túl az első 5 évet. A *késedelmes fizetés* döntő tényező a vállalkozások halandóságában.

A kis- és középvállalkozások szenvednek a legtöbbet attól, hogy vevőik nem fizetnek időben, hiszen sérülékeny a készpénzforgalmuk, gyakran ugyanazon korlátozott számú szállítóra támaszkodnak, az általuk kiszolgált nagy cégekkel szemben pedig gyengéek. E cégeket különösen sújtják a késedelmes fizetések pénzügyi költségei, a cash flow szükség-

leteket ugyanis viszonylag magas kamatterhekkel járó, rövid távú bankhitelekkel vagy számlatulépéssel kell kielégíteniük. Az adóssághajtás adminisztrációs költségei is aránytalanul sújtják őket, ugyanis nem rendelkeznek szakosított személyzettel a kintlévőségek kezeléséhez. Jelentős hatást gyakorol a kis- és középvállalkozások likviditására az, hogy milyen gyorsan tudják érvényesíteni a hitelezők a kárigényeket. Fontos tehát, hogy gyorsabb behajtási eljárások álljanak rendelkezésükre.

A *fizetési határidőkre* vonatkozó bizottsági ajánlás olyan jogi és gyakorlati lépések megtételére ösztönzi a tagállamokat, amelyek a kereskedelmi ügyletekben a szerződéses fizetési határidők betartását biztosítják. A késedelmes fizetések esetében, a kis- és középvállalkozások likviditási helyzetére gyakorolt negatív hatások mérséklése, a csődhelyzetek elkerülése érdekében a legelőnyösebb fizetési határidő alkalmazását kéri a forgalmi adóra vonatkozó rendelkezésekben. Javasolják, hogy a késedelmes fizetéshez kapcsolódó ÁFA-kötelezettség a kisvállalkozások esetében a pénzügyi teljesítéshez igazodjon.

A késedelmes fizetések leküzdéséről szóló irányelv pedig a következőket javasolja:

- Írásbeli szerződés hiányában, illetve ha a szerződés erről nem rendelkezik, a számla keltétől számított 21 nap a fizetési határidő.
- A késedelmes fizetések utáni minimális törvényes kamatlábat az európai piaci kamatlábakat követő referencia kamatláb plusz 8 százalékpontos résben javasolja meghatározni. Ez utóbbi – svéd példa alapján – a késedelmes fizetők elrettentését szolgálja.
- Gyorsabb eljárások bevezetése bírói beavatkozás nélkül (hacsak nem vitatják az adósságot), amelyekben kevés a formalitás, és csekély költséget vonnak maguk után. A 20 000 eurós küszöb alatti adóssá-

gok esetében pedig a hitelező egyszerűsített jogi úton hajthassa be az adósságot, függetlenül attól, hogy vitatott-e vagy sem.

A kis- és középvállalkozások és a közbeszerzés

A Bizottság megállapítása szerint a kis- és közepes vállalkozások a közbeszerzési eljárás során számos akadályba ütköznek: hiányoznak a szerződéskötések lehetőségeire vonatkozó információk, nem képesek elkészíteni üzleti terveiket, méretük általában nem teszi lehetővé nagy értékű megbízások vállalását, aggodalmat keltenek az árfolyam-ingadozások, eleget kell tenni a különböző szabványok, hitelesítések és minősítések támasztotta követelményeknek. A szerződéskötés követő időszakban is keletkezhetnek különböző gondok, például a fizetési kötelezettségek késedelmes teljesítése.

A Bizottság a *közbeszerzésre vonatkozó állásfoglalásában* egy átfogó és összehangolt megközelítést alkalmaz. A stratégia biztosítja többek között az információhoz való hozzáférés feltételeinek javítását az információs és kommunikációs technológia következetes alkalmazása révén. Ennek alapja az elektronikus eszközökre alapozott információ-technológia, az európai hálózatok kifejezetten a kis- és közepes vállalatok számára biztosított jó minőségű szolgáltatásai, a minősítő rendszerek eddigénél hatékonyabb kölcsönös elfogadása, a meghatározott küszöbök alatti értékeknel alkalmazott általános rendelkezések tisztázása, a vállalkozások együttműködésének támogatása, valamint a kisvállalkozások nagyberuházásokban való részvételéhez szükséges feltételek megteremtése.

Az európai politika erősítése az alvállalkozás, a beszállítói lánc irányítása terén

Az általánosan használt meghatározás szerint az alvállalkozás olyan művelet, amelyben a vevő (a fővállalkozó) egy másik cégtől (az alvállalkozótól) a vevő által (egyedül vagy közösen) meghatározott és a vevő termékeinek részét képező termékeket vagy szolgáltatásokat vásárol, és ahol a fővállalkozó egyedül felel a termék végső kereskedelmi forgalomba hozataláért.

E meghatározás szerinti alvállalkozás a teljes ipari tevékenység 18 %-át és az iparban foglalkoztatottak majdnem egynegyedét teszi ki. A leginkább beszállítás-igényes tevékenységek: az autógyártás (kb. 70 %) és a repülésügy (kb. 55 %).

A 90-es évek elejétől kezdve a nagy vállalkozások következetesen növelték az alvállalkozásba adott termékek, alkatrészek, részegységek és szolgáltatások számát, annak érdekében, hogy alaptevékenységükre összpontosítsanak, s ugyanakkor drasztikusan csökkentették a közvetlen beszállítások számát. A megvalósított fejlesztésekkel együtt ez a beszállítói lánc átalakítását eredményezte.

Az alvállalkozó szerepe hagyományosan abban áll, hogy a munkadarabot a gyártótól kapott részletes specifikáció alapján átalakítja. Ma már a beszállítónak a saját munkája tekintetében saját műszaki fejlesztési kapacitással kell rendelkeznie, beleértve a szükséges eszközöket (pl. CAD/CAM) és a megfelelő humán erőforrásokat is. Ez az új szerep egészen új igényekhez vezet a technológiához való hozzáférés, az innováció és a képzés szempontjából, de a másokkal való együttműködés tekintetében is. Új szerepének vállalása érdekében mind több és több másod- és harmadfokú kis- és középvállalkozás fog szembetalálkozni azzal a sürgető igénnyel, hogy új technológiához jusson hozzá, és sajátítsa el azokat az iparban a gyártás-auto-

matizálásban, a logisztikában és különösen az információs technológiában.

A Bizottság az újabb tendenciák alapján közleményt készít elő, annak tudatában, hogy e cégek versenyképessége döntő az egész európai versenyképesség szempontjából, mivel csak a termelési lánc minden fokán megfelelő ipar lesz képes a jövőben megtartani a globális versenyben a megfelelő hozzáadott értékarányt és a magas minőségű ipari munkahelyeket Európában.

II. A vállalkozások finanszírozását támogató közösségi programok

Az 1990-es évek második felében az EU-ban is felismerték, hogy a rohamosan változó, globalizálódó világban a közösségi vállalatfejlesztési politika is gyökeres átalakításra szorul. Kifejezetten a KKV-k sajátos problémáinak megoldását célzó programokat indítottak be. Az egyes projektek kidolgozásakor fontos szemponttá vált a fenntartható gazdasági növekedés. A vállalkozások finanszírozását szolgáló programokat döntően az innovatív, high-tech cégek, illetve az induló és mikrovállalkozások támogatására kezdték koncentrálni az EU-ban.

Az Európai Tanácsnak az *innovatív és munkahelyteremtő, a kis- és középvállalkozások növekedését szolgáló pénzügyi intézkedésekről* szóló határozata azon szélesebb összefüggésekbe ágyazódik, hogy javítani kell a kis- és középvállalkozások hozzáférését a finanszírozási forrásokhoz, és tovább kell fejleszteni a vállalkozói szellemet Európában.

A program célja a munkahelyteremtés ösztönzése, a kis- és középvállalkozások alapí-

tásának és növekedésének előmozdításával, pénzügyi eszközök révén, amelyek kockázatmegosztási lehetőséget nyújtanak, ha a piaci mechanizmusok nem tudják ösztönözni a tisztán profitorientált pénzügyi intézményeket arra, hogy megfelelő szolgáltatásokat nyújtsanak a kis- és középvállalkozások számára. A javaslat három területre terjed ki:

- A nagy növekedési potenciállal rendelkező innovatív, kis- és középvállalkozások létrehozásának és kezdeti fejlődésének előmozdítása a tőkeforrásokhoz való fokozottabb hozzáférés biztosításával. Az új társaságok kezdeti szakaszában a befektetés a vállalkozói tőkepiac olyan szegmense, ami még nem fejlődött ki eléggé Európában. Ez nagy kockázattal jár, és így nagy veszteségek lehetőségét is magában rejt. Indokolt tehát az állami szektor részvétele, ami nélkül a kis- és középvállalkozások induló és fejlődő szakaszában nem valószínűk meg a beáramló befektetések. Az állami intervenciót célirányosan kell alakítani, hogy megfelelő ösztönző hatást gyakoroljon, azonban kerülni kell a magánbefektetések bármiféle kizárását.

- A kis- és középvállalkozások által az Európai Unióban transznacionális vegyes vállalatok létrehozásának előmozdítása, és ezáltal a kis- és középvállalkozások segítése abban, hogy elni tudjanak az egységes piac előnyeivel a korlátozott pénzügyi és humán erőforrásaik jobb kiaknázása és az ügyfeleikhez való közelség révén. Mivel a pénzintézetek vonakodnak finanszírozni a kis- és középvállalkozások határon túli vegyes vállalatait, ilyenekből csak nagyon kevés alakul. A kis- és középvállalkozások közötti transznacionális vegyes vállalatok létrehozásának útjában álló egyes akadályok megszüntetése előmozdítja olyan új vállalkozások létrehozását, amelyek egyébként nem valószínűk meg, ilyen például a kutatási

és fejlesztési eredmények kiaknázása transznacionális kutatási konzorciumok révén, vegyes vállalati termelő létesítmények útján. A hasonló pénzügyi segítségnyújtásra már vannak néhány alternatív forrás.

- A feltételek javítása a kis- és középvállalkozások adósságfinanszírozása terén, az egész Európai Unióban, különösen a kis- és középvállalkozások rendelkezésére álló hitelek volumenének növelésével és a kis- és középvállalkozások adósságfinanszírozásának javításával, csökkentve a kölcsönnyújtók által a hitelprogramok esetében megállapított biztosítéki követelményeket és ösztönözve a bankok kockázatvállalását. A kis- és középvállalkozások számára történő hitelnyújtás e szegmense – különösen a biztosíték nélküli kölcsönnyújtás, beleértve az eszmei vagyonrészek finanszírozását célzó kölcsönöket is – olyan kockázattal jár, amit a kereskedelmi pénzintézetek nem szívesen vállalnak.

CREA Program

A CREA megkönnyíti a kisvállalkozások hozzáférést a vállalkozásfejlesztési tőkéhez:

- növekedési, munkahely-teremtési potenciállal rendelkező innovatív kisvállalkozások (50 alkalmazottnál kevesebb) létrejöttének és átalakulásának előmozdításával,
- a vállalkozói tőkealapok közösségi méretű hálózatának kiépítése, a legjobb gyakorlatok cseréje és a képzés ösztönzésével.

A Bizottság azzal támogatja a vállalkozói tőkealapokat, hogy az induló fázisban segíti őket a működési költségeik fedezésében. A Bizottság a működési költségek maximum 50 %-át, azaz 3 év alatt összesen 500 000 eurót fedezhet. A vállalkozói tőkebefektetéseknek legalább 5 évig meg kell maradniuk a befektetés tárgyát képező társaságnál. Ha az alap valamely eszközeit a befektetésből hamarabb ki akarják vonni, a Bizottságnak minden évre számított tőkenyeresség 10 %-át kell kapnia.

I-TEC Program

Az Európai Bizottság innovációs programjának részét képezi, és az Európai Beruházási Alappal (EIF) együttműködve vezették be 1997. július 1-jén. Célja, hogy ösztönözze a technológiailag innovatív kis- és középvállalkozásokkal kapcsolatos korai befektetéseket. A Bizottság kockázati tőkével vesz részt fiatal vállalkozásokban a szakosodott vállalkozói tőkealapokba való befektetések révén.

A program keretében elnyerhető támogatás a működési költség maximum 50 %-át finanszírozza, a ténylegesen eszközölt beruházások maximum 5 %-áig és összességében 500 000 euró összegig.

Eurotech Capital

Az Eurotech Capital program célja a kis- és középvállalkozások által vállalt transznacionális csúcstechnológiájú projektekbe befektetett magántőke ösztönzése az európai vállalkozói tőkehálózatán keresztül. A csúcstechnológiájú projekteknek közösségi vagy nemzeti K+F programból kell eredniük, vagy a meglévő technológiához képest jelentős fejlődést kell biztosítaniuk.

Jelenleg az európai vállalkozói tőkések, akik az Eurotech Capital tagjai, összesen több mint 2,4 milliárd euró befektetési kapacitással rendelkeznek, de ebből mindössze kb. 230 millió eurót fordítottak a kis- és középvállalkozások fejlesztésével kapcsolatos transznacionális csúcstechnológiájú projektekre.

„Üzleti Angyalok Hálózat”

Az „Üzleti Angyalok Hálózat” fejlesztését szolgáló program célja, hogy hozzáférést biztosítson a kis- és középvállalkozások számára a banki finanszírozáson és a formális kockázati tőkén kívüli egyéb új finanszírozási forrásokhoz. Az „üzleti angyalok” volt vállalkozók, akik a társaságuk eladása után be akarnak fektetni új társaságokba, és segíteni akarják őket a tapasztalataikkal.

A Bizottság az „Üzleti Angyalok Hálózat”

létrehozásával foglalkozó megvalósíthatósági tanulmányok költségének maximum 50 %-át, valamint a regionális vagy nemzeti hálózat létrehozását célzó kísérleti intézkedések költségeinek maximum 50 %-át finanszírozza. A megvalósíthatósági tanulmányokat legfeljebb 1 évig, a kísérleti intézkedéseket pedig 3 évig finanszírozzák.

Növekedési és Környezetvédelmi Program

E program garancia nyújtásával mozdítja elő a kis- és középvállalkozások hozzáférést az új környezetvédelmi beruházási hitelekhez. Előnyben részesítik az 50 alkalmazottnál kevesebbet foglalkoztató kisvállalkozásokat. A konstrukció a bankok számára 50 %-os garanciát biztosít az olyan kölcsönökhöz, amelyek megfelelnek az EIF kritériumoknak. (A kölcsön minimális lejáratá 3 év, az összeg nem lehet nagyobb, mint 1 millió euró, és kizárólag a beruházásokra használhatják fel.)

Az új, negyedik többéves program 2001-ben jelentősen módosította a korábbi pénzügyi konstrukciókat, s egy újat is életre hívott. E négy akció számára a program költségvetésének kb. 2/3-át biztosítják, évi 60–70 millió eurót. A pénzeszközök kezelésére az Európai Beruházási Alap (EIF) kapott megbízást.

1. Európai Technológiai Alap (ETF) indulási támogatás

A támogatás vállalkozások alapításához és indulási szakaszukban nyújt támogatást kockázati tőkealapokon keresztül. A fő cél azon régiók, szektorok vagy technológiák támogatása, melyeknek kutatás-fejlesztési (K+F) tevékenységük gyakorlati üzleti kiaknázásáig átmeneti tőkejuttatásra van szükségük.

Az EIF a kockázati tőkealap ossztőkéjének 25 %-áig, illetve 10 millió euróig végezhet befektetést, mely kivételesen kedvező eset-

ben 50 %, illetve 15 millió euró is lehet. Az általános befektetési időtartam 5–12 év, a kivételesen kedvező kategóriában 16 év.

2. KKV Garancia Alap

Az alap elsődlegesen kölcsönös garanciákat nyújt pénzügyintézeteknek a KKV-knak nyújtott vállalati hitelekre, mikrohitelre és indulási tőzsrésztőke-juttatásokra. Már létező tagállami garanciastruktúrákra társgarancia nyújtása is lehetséges. Közvetlen garanciát eredetileg csak az Európai Befektetési Bank (EIB) élvezett, ma már ebben – bizonyos feltételek teljesítésével – bármely pénzügyi közvetítő intézmény részesülhet.

A közvetítő pénzügyintézeteket a tagállamokban már működők közül választja ki az EIF. A garancianyújtásnál a középvállalkozás alkalmazottainak a száma nem haladhatja meg a 100 főt, s a kis- és mikro-vállalkozások (50 fő alattiak) elsőbbséget élveznek. A garanciavállalás időtartama maximum 10 év lehet.

3. Tőzsrésztőke-juttatási Akció

Az innovatív, jelentős növekedési és munkahely-teremtési potenciállal rendelkező, újonnan induló KKV-k kaphatnak a vállalkozás indításához alaptőke-juttatást. Az új program által beindított akció, melynek alapvető feladata az EIF által már működtetett tőkealapok, inkubátorházak és egyéb vállalkozásfejlesztési szervezetek számára a megfelelő menedzser-állomány hosszú távú biztosítása.

4. Közös Európai Vállalkozás (JEV)

A különböző EU-tagállamokban alapított KKV-k közös vállalkozását segítő kezdeményezés. A *JEV Program* az európai vegyes vállalatok létrehozását ösztönzi, hozzásegítve a kis- és középvállalkozásokat ahhoz, hogy élni tudjanak az egységes piac kínálta lehetőségekkel. Támogatásból fedezhetők

100 000 euró összegig a vegyes vállalat létrehozásával kapcsolatos költségek (a jogi keretek előkészítése és az üzleti terv kidolgozása, a környezeti hatástanulmány, valamint a befektetés teljes összegének legfeljebb 10 %-a). (AJEV, kellő érdeklődés hiányában, a közeljövőben várhatóan meg fog szűnni.)

III. Bekapcsolódásunk a Közösség kis- és középvállalkozói programjaiba

Az Európai Tanács 1993-as koppenhágai csúcstalálkozóján született döntés arról, hogy az integrációs felkészülés érdekében egyes közösségi programokhoz a társult közép- és kelet-európai országok is csatlakozhatnak. Ennek keretében 1998. december 1-jétől a Közösség a kis- és középvállalkozói programjait is megnyitotta a társult országok számára.

Mérlegelve, hogy az EU-programokba történő bekapcsolódással javulnának a hazai kisvállalkozások piaca jutási esélyei, és megismerhetővé, elterjeszhetővé válna a Unió vállalkozásfejlesztési gyakorlata, a kormány a hazánk számára felajánlott lehetőségek alapján a lehető legszélesebb körű csatlakozási szándékát jelezte az EU felé.

A harmadik többéves program 2000. december 31-én befejeződött, melyben a magyar kis- és közepes vállalkozások csak korlátozottan tudtak élni a program kínálta lehetőségekkel. A fenti programokból a legsikeresebbnek az Európai Információs Központok (EIC) szervezetnek kiépítése és bővítése bizonyult. Ezen túlmenően mindössze egyetlen Interprise rendezvény megszervezésére került sor. Összességében ez azt mutatja, hogy egyelőre az érintett

hazai KKV-k nem képesek ilyen programokban részt venni, illetve kifejezetten nem is érdeklődtek a fenti lehetőségek iránt.

A Magyarország számára megnyílt új, többéves (2001–2005) program

Az európai Ipari Miniszterek Tanácsa által 2000 decemberében elfogadott 2000/819/EK tanácsi rendelet nyitja meg a részvételi lehetőséget a harmadik országok számára a 2001–2005-re vonatkozó új többéves programban.

Magyarország számára 2002. október 15-én vált lehetővé a 2001–2005 közötti közösségi programba való bekapcsolódás. A korábbiaktól eltérően mostantól a programban már a jelenlegi tagállamokéval teljesen megegyező feltételek alapján vehetünk részt. Ez a gyakorlatban főként azt jelenti, hogy a magyar vállalkozások, szervezetek és magánszemélyek pályázatainak benyújtásakor és értékelésekor nem lesz semmilyen különbség az EU-ból érkező jelentkezőkhöz képest.

Jelentős előrelépés a korábbiakhoz az is, hogy a II. fejezetben részletesen leírt pénzügyi eszközöket immár valamennyi tagjelölt országra, így Magyarországra is kiterjesztette az Európai Bizottság. Egy-egy konkrét pénzügyi konstrukció tényleges igénybe vételére azután kerülhet sor, ha az Európai Beruházási Alap (EIF) és a megfelelő magyar pénzügyi közvetítő intézmények (bankok, garancia-szervezetek) között megszületnek az együttműködési megállapodások.

Az Unió új információs csatornáit: a magyarországi Euro Info Központok (EIC-k)

A közösségi információs szolgáltatás fejlesztése érdekében a programnyitást követően először *Euro Info Központok* létesítésére pályázhattak a magyar vállalkozói szervezetek.

E program célja a kis- és középvállalkozások felkészítése az egységes európai piac körülményeire és követelményeire. Az Euro Info Központok hozzáférhetnek az Unió adatbank-

jaihoz, amelyek a jogi, gazdasági és pénzügyi kérdésektől kezdve a környezetvédelmi, tudományos, műszaki, munkaügyi problémáig minden területen elsődleges információs bázisként állnak a kis- és középvállalkozások, valamint más érdeklődők rendelkezésére.

Az Euro Info Központ:

- felvilágosítást ad az EU belső piacának szabályozásáról, EU-szabványokról, EU-közbeszerzésekről, tenderekről, támogatási rendszerekről, pályázati lehetőségekről;
- tanácsot ad a megfelelő információk beszerzési forrásainak felkutatásával, illetve szakértőkhöz irányítással;
- segítséget nyújt az üzleti partnerkeresés területén.

Az Euro Info Központok hálózata több mint 270 tagot számlál Európa-szerte.

A Bizottság döntésének megfelelően 1999 második felétől hét központ működhet Magyarországon új információs csatornákat nyitva az Unióhoz. A magyar Euro Info Központok ugyanazokkal a jogosultságokkal és kötelezettségekkel rendelkeznek (adatbázis-hozzáférés, munkatársak továbbképzése, infrastrukturális feltételek), mint a hálózat EU-ban működő központjai.

A vállalkozók komoly idő- és költségmegtakarítást érhetnek el, ha felkeresik vagy felhívják a hozzájuk legközelebb eső központot, amelynek a szolgáltatásai alapvetően ingyenesek vagy önköltségesek. A hálózat szolgáltatásai, az EU-val kapcsolatos tájékoztatói tevékenység, a megbízható forrásból származó elsődleges információk elősegítik, hogy a vállalkozók megismerjék a csatlakozás saját szakterületükre vonatkozó előírásait, és felkészülhessenek a kihívásokra.

A joganyagok a központokban angol és francia nyelven állnak rendelkezésre. A Gazdasági és Közlekedési Minisztérium támogatást nyújt ahhoz, hogy az információk magyar nyelven is a kisvállalkozások minél szélesebb köre számára elérhetőek legyenek (**www.gkm.hu / EU-integráció**).

Tartalom

I. AZ EU KIS- ÉS KÖZÉPVÁLLALKOZÁSI POLITIKÁJA ÉS PROGRAMJAI	3
II. A VÁLLALKOZÁSOK FINANSZÍROZÁSÁT TÁMOGATÓ KÖZÖSSÉGI PROGRAMOK	11
III. BEKAPCSOLÓDÁSUNK A KÖZÖSSÉG KIS- ÉS KÖZÉPVÁLLALKOZÓI PROGRAMJAIBA	14

Az Euro Info Központok (EIC-k) címei:

- Budapest – ITDH, Euro Info Központ (HU727),
1061 Budapest, Andrásy út 12. • Tel: 1/472 8130 • Fax: 1/472 8131
- Nógrád Megyei Kereskedelmi és Iparkamara, Euro Info Központ (HU728),
3100 Salgótarján, Bartók Béla út 10. • Tel: 32/316 476 • Fax: 32/421 111
- Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Kereskedelmi és Iparkamara, Euro Info Központ (HU729),
5000 Szolnok, Verseghy park 8. • Tel: 56/510 610 • Fax: 56/370 005
- Pécs-Baranya Megyei Kereskedelmi és Iparkamara, Euro Info Központ (HU730),
7625 Pécs, Majorossy I. u. 36. • Tel: 72/507 132 • Fax: 72/507 152
- Csongrád Megyei Kereskedelmi és Iparkamara, Euro Info Központ (HU731),
6701 Szeged, Tisza Lajos krt. 2–4. • Tel: 62/507 152 • Fax: 62/507 152
- Tolna Megyei Kereskedelmi és Iparkamara, Euro Info Központ (HU732),
7100 Szekszárd, Arany János út 23–25. • Tel: 74/411 661 • Fax: 74/411 456
- Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye – PRIMOM, Euro Info Központ (HU733),
4400 Nyíregyháza, Víz u. 21/b. • Tel: 42/414 188 • Fax: 42/414 188

